

Мырзакимова Т.,
Мырзабеков М.С.

**Қазақстан Республикасы
сыртқы саяси
стратегиясының Орталық
Азияға қатысты экономикалық
және мәдени-гуманитарлық
мақсаттары**

Мақалада Қазақстан Республикасының Орталық Азия елдерімен экономикалық ынтымақтастығын қалыптастыру үшін аймақта барлық алғышарттар қалыптасқандығын дәйектеуге талпыныс жасалған. Сонымен қатар мақалада экономикалық ынтымақтастыққа қажетті табиғи ресурстардың мол қоры геосаяси мәселелерді де туғызып отырғандығы, бұл өз кезегінде аймаққа қатысты АҚШ пен Батыс Еуропа елдерінің қызығушылығын күн сайын арттыра түскендігі мәселе ретінде көтерілген. Сондықтан экономиканың бірнеше секторларын: табиғи ресурстарды, оның ішінде дүниежүзілік маңызы бар мұнай мен газ кен орындарын және су-энергетика саласын игеруде, инфрақұрылымдар мен коммуникация жүйелерін пайдалануда бірлесе отырып шешуді қажет ететін ұстанымдар қажеттігі Қазақстан Республикасының Орталық Азия елдеріне қатысты ұстанған стратегиялық мақсаттарына сай келетіндегі дәлелденген. Осы тұрғыдан алғанда мақалада аймақтағы саяси ынтымақтастықтың маңыздылығын қарастыра отырып, Қазақстан Республикасы сыртқы саяси стратегиясының Орталық Азияға қатысты экономикалық және мәдени-гуманитарлық мақсаттарын іске асырудағы нақты іс-шаралары ғылыми тұрғыдан зерттелген.

Түйін сөздер: Қазақстан, Орталық Азия, интеграция, экономика, сауда, табиғи ресурстар.

Myrzakimova T.,
Myrzabekov M.S.

**Economic and cultural-
humanitarian aims of foreign-
policy strategy of Republic
Kazakhstan**

In article authors opened favorable conditions for establishment and development of the economic relations between Kazakhstan and other Central Asian states that quite corresponds to foreign policy strategy of our state. Also in article determined the level of geopolitical value of the region of Central Asia which in turn caused keen interest of the countries of the European Union and the USA. Considering the listed above factors Kazakhstan acts as the active integrator in the Central Asian region for the purpose of creation of a common market of oil and gas, and also joint development of hydro-electric resources of the region which successful realization, would promote in a certain degree to resolve many problems of social and economic and cultural-humanitarian character.

Key words: Kazakhstan, Central Asia, integration, economy, trade, natural resources.

Мырзакимова Т.,
Мырзабеков М.С.

**Экономические и
культурно-гуманитарные цели
внешнеполитической стратегии
Республики Казахстан**

В статье авторами раскрыты благоприятные условия для установления и развития экономических отношений между Казахстаном и другими центральноазиатскими государствами, что вполне соответствует внешнеполитической стратегии нашего государства. Также в статье определен уровень геополитического значения региона Центральной Азии, которая в свою очередь вызвало повышенный интерес стран Европейского Союза и США. Учитывая выше перечисленные факторы, Казахстан выступает в роли активного интегратора в центральноазиатском регионе с целью создания общего рынка нефти и газа, а также совместного освоения водно-энергетических ресурсов региона, успешная реализация которой в определенной степени разрешила многие проблемы социально-экономического и культурно-гуманитарного характера.

Ключевые слова: Казахстан, Центральная Азия, интеграция, экономика, торговля, природные ресурсы.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ
СЫРТҚЫ САЯСИ
СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ
ОРТАЛЫҚ АЗИЯҒА
ҚАТЫСТЫ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ЖӘНЕ МӘДЕНИ-
ГУМАНИТАРЛЫҚ
МАҚСАТТАРЫ**

Қазақстан егемендік алған күннен бері ішкі және сыртқы саясат стратегиясын анықтауда. Еліміз осы мақсатта әлемдегі беделді және ықпалды әскери ұйымдармен байланысты кеңейте отырып аймақтық ынтымақтастықтың барлық қырларына басымдылық беруде. Қазіргі уақытта Орталық Азия мемлекеттері арасында есірткі саудасы мен заңсыз қару-жарақ тасымалдау, адам сату т.б. қылмыс турлері көрсеткіші бойынша Тәжікстан мен Қазақстан алдыңғы орында тұр. Ол бүгінгі Орталық Азияда ланкестік пен қылмыстың өршуіне қатысты бірнеше факторлардан туындап отыр: Қаржы көздері мол, ұйымдасқан қылмыстық топтардың жұмыссыздарды өз мақсаттарына пайдалануы; Террористік әрекет тәжірибесі бар, идеологиялық құрылымдар мен экстремистік топтардың жымсыққы іс-әрекеттері; Әлеуметтік топтар құқықтарының қорғалмауы; Аймақтың есірткіге бай Ауғанстанмен шекаралас орналасуы т.б.

Орталық Азияда қауіпсіздіктің тиімді жүйесін құруда Қытай ұстанымын есепке алу қажет. Себебі қазіргі Қытай үшін ішкі экстремизм проблемасы өткір болып отыр. Осыған байланысты Қытай аймақтағы ланкестікпен бірігіп күресуге ынталы, Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы шеңберінде осы мәселелерге басты назар аударып келеді. Кезінде Баткен оқиғасы орын алған уақытта елбасы Н. Назарбаевтың бастамасымен Қауіпсіздік Кеңесінің Коммисиясы құрылды. Содан бері біраз іс-шаралар атқарылды: діни бірлестіктердің заңды жұмысын тексеру, мемлекеттік шекараның аса маңызды бөліктерінде төлқұжат, рұқсатнама және кедендік бақылауды күшейту, көші-қон және туристердің ағымын реттеу жұмыстары, халықаралық қатынас жолдарындағы барлық көлік түрлеріне бақылауды күшейту т.б. [1]. Дегенмен, 2011 жылдың күзінде Таразда (13.11.2011) және сол жылдың қыс айында (03.12.11) Алматыда орын алған террористік әрекеттерден кейін бұл саладағы атқарылып жатқан қауіпсіздік жұмыстардың көлемі жеткіліксіз, оның үстіне кемшілік тұстары бар екендігі белгілі болды. Тараздағы жарылысқа жауапкершілікті «Халифат сарбаздары» тобы алып, мұндай шабуылдар жалғаса беретінін мәлімдеді деп ақпарат ДРА агенттігі хабар таратты. 2011 жылдың 31 қазанда Атыраудағы облыстық әкімшілік ғимаратына жақын жерде жасалған екі жарылысты да «Халифат сарбаздары» исламшыл тобы өз мойнына алып,

«бұл әрекетіміз Қазақстанның дін туралы заңына қарсылық» деген еді. Орталық Азия кеңістігінде діни экстремизм мен ланкестіктің таралуына бірқатар объективті себептердің әсері болды және олар жалпылай алғанда келесі түрде өрбіді.

Біріншіден, коммунистік идеология күйрегеннен кейін орнында идеологиялық вакуум пайда болды, ол әсіресе мұсылман дәстүрін ұстанған халқы бар Орталық Азия елдерінде ерекше байқалды. Бұл вакуум бірден дерлік ислам идеологиясымен толтырыла басталды. Мұсылмандық қауымдар маңызды қоғам күштері ретінде дамуға және өздерін-өзі дәлелдеуге жігерленіп тырысып бақты. Екіншіден, тәуелсіз мемлекет мәртебесіне ие болған елдерде бірден ұлттық сана деңгейінің өсуімен қатар Қырғызстан, Тәжікстан, Түрікменстан және Өзбекстан секілді көпұлыстық үстемдік еткен елдерде исламдық фактор азаматтық ұқсастықтың шешуші белгісі болып табылды. Сондықтан да Орталық Азия мемлекеттеріндегі билік режимдері исламдық дәтүрлердің қайта қалыптасуын қолдады.

XX ғасырдың аяғына таман тәуелсіздік алумен байланысты Орталық Азиядағы жағдай өзгерді. Енді Орталық Азия өзінің тасымал мүмкіндіктерін нығайту үстіне өзі де дүниежүзілік нарыққа құнды тауарлар – мұнай мен газ, тау-кен және ауылшаруашылық шикізаттарын бере алатын болады. Ежелгі Жібек жолының жалпы сұлбасымен ХХІ ғасырда мұнай-газ құбырлары тартылады, солар арқылы Орталық Азияның мұнай мен газы экспортын да дамыту үшін Орталық Азия халықтарына, ежелгі замандағы сияқты, бірыңғай сыртқы экономикалық саясат, бірыңғай кеден, салық бақылау, бірыңғай қауіпсіздік жүйесі қажет» [2].

Болашақта АСЕАН, Еуроодақ, НАФТА т.б. экономикалық-саяси одақтары сияқты Орталық Азия мемлекеттері де осындай интеграциялық үрдіске белсене араласуы қажет. Бұндай бірлестіктердің құрылуы оның құрамындағы елдерге ортақ мақсат қоюға және оны жүзеге асыруда тиімді жолдарды таңдау және оны үйлестіруге жол ашады. Орталық Азия елдерінің әлемдік қауымдастыққа енуіне барлық негіз бар. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының Президенті – Н.Ә. Назарбаев, Қырғыз Республикасының Президенті – А. Ақаев, Өзбекстан Республикасының Президенті – И. Каримов 1994 жылы 30 сәуірінде Шолпан – Атада біртұтас экономикалық кеңестік құру туралы Келісімге қол қойды. Бұл құжатты қатынасушы мемлекеттердің жоғарғы заң шығарушы органдары бекітті, үш Орта Азия мемлекеттерінің достық, тату көр-

шілік, тең құқықтық, бір-бірінің ішкі істеріне араласпау, өз міндеттерін адал орындаушылық негізінде құрылған экономикалық ынтымақтастықтың ірге тасын қалап берді, сондай-ақ көпшілік мақұлдаған басқада Халықаралық құқық нормаларын белгілеп берді. Саясаткерлер аталған құжатты Ортаазиялық Одағы келісімі деп атады [3].

Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан елдерінің ынтымақтастығы басқа да болып жатқан интеграциялық үдерістерге жол ашып отыр. 1994 жылдың 8 шілдесінде Алматыда үш мемлекет президенттерінің кездесуі өтті. Кездесуге қатысушы мемлекеттер басшыларының шешімімен Мемлекетаралық Кеңес және оның тұрақты жұмыс органы негізінде – мемлекетаралық атқару комитеті құрылды, штаб – пәтері Алматыда өтті. Осы басқосу барысында премьер-министрлер кеңесі, сыртқы істер министрі, қатынасушы мемлекеттер қорғанысы құрылды, Ортаазиялық ынтымақтастықпен даму банкі құру туралы шешім қабылданды, оның қаржылық жарғылық қорының салымшылары: Өзбекстан – 918 мың доллар, Қазақстан – 833 мың доллар, Қырғызстан – 333 мың долларды құйды [4].

1998 жылдың 26 наурызында Ташкентте Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан және Тәжікстанның қатысуымен өткен мемлекетаралық кеңесте Президенттер Н. Назарбаев, А. Ақаев, И. Каримов және Э. Рахмонов аймақтық интеграцияны ары қарай тереңдету туралы шешім қабылдады. Ташкент кездесуінің тағы бір жетістігі осы мемлекеттер арасында құнды қағаздар нарығын қалыптастыру және оларға бақылау жүргізу туралы мәселелердің қаралуы болды [5].

2000 жылдың 27 сәуірінде Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан мемлекеттері БҰҰ-ның арнайы бағдарламасы «СПЕКА» аясында өз жобаларын ортақ дамытуды ұсынды. Қырғызстан үшін – Орталық Азияда өз су ресурстарын тиімді әрі нәтижелі пайдалану болса; Түркменстан үшін өз шикізаттарын әлемдік нарыққа шығару жолдарын қарастыру; Өзбекстан үшін-өз кәсіпорындарының бәсекелестік қабілетін арттыру; ал Қазақстан үшін өз көлік инфрақұрылымын дамыту. БҰҰ-ның комиссиясы бұл жобаларды қарап шығып қаржыландыруды өз міндетіне алды. Соның бірі кезінде Ортаазиялық экономикалық қоғамдастық болды.

ТМД-ға мүше мемлекеттер арасында топтасқан елдер ортақтастығының жағдайлары мен дамыған проблемаларының тығыз интеграциясының қажеттілігін айқындайтын саланың бірі көлік-байланыс саласы болып отыр. Тәуелсіздік-

тің алғашқы 15 жылында Қазақстан үшін көлік жолдарының құрылысы күн тәртібіндегі шешімін таппаған мәселелердің бірі болды. Қазақстан Еуропа мен Азияны жалғастыратын транспорт дәлізі. Қазақстан арқылы газ-мұнай құбырлары, байланыс коммуникациялары, әуе және темір жол желілері өтеді. Аталған факторлардың барлығы Қазақстанның геосаяси тұрғыдан тиімді орналасуымен қатар, аймақтағы мемлекеттерді біріктіруде орны ерекше екендігін уақыт дәлелдеп көрсетті. 2006 жылы Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі көлік стратегиясы қабылданды.

Осымен қатар заман талабына сай байланыспен коммуникация жүйесін құру, банк жүйесін жандандыру, нарықтық инфрақұрылым мен ғылыми-техникалық ынтымақтастықты дамыту, экономикалық сұранысқа ие мамандарды дайындау, туризм мен спорт саласын дамыту аймақтағы ынтымақтастықты дамытудағы басылымдылықтарға жатады. Орталық Азия республикалары аймақтағы ірі көрші мемлекеттермен, атап айтқанда Солтүстікте Ресеймен Оңтүстікте Қытай сияқты алып елдермен тығыз саяси-экономикалық байланыс орнатып отыр. Дегенмен, қазіргі Орталық Азиядағы ішкі интеграциялық үрдістер қиын кезенді басынан кешіруде. Себебі көптеген экономикалық бағдарламалар нәтижесіз қалды, болмаса мүлдем жүзеге асырылмады, өйткені осы жылдар ішінде аймақта өзін-өзі басқару үрдісінің қалыптасуына басымдылық берілді. Мемлекеттер арасындағы тауар айналымы жылдан жылға кеміп отыр, бұл экономикалық байланыстардың «қарқынды дамуының» көрсеткіші. Аймақта мәдениет, ғылым-білім саласында байланыс жылдан-жылға кеміп барады [6].

Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін де Орталық Азия кеңістігі «үлкен ойын» алаңына айнала бастады. Егер ХХ ғасырда негізгі ойыншылар Ресей мен Британ империясы болса, ендігі кезде – АҚШ, Қытай, Иран, Ресей, Ислам әлемі мен Еуропалық мемлекеттер. «Үлкен ойынның» астарында Ортаазиялық мемлекеттердің табиғи ресурстарына қол жеткізу үшін күрес жүріп жатыр [7]. Қазақстан үшін АҚШ және Ресеймен өзара әріптестікті дамыта түсу, Қазақстанның халықаралық беделін сақтау және нығайту үшін маңызды, олар республиканың қауіпсіздігі мен егемендігін қамтамасыз етудің сенімді кепілі болып табылатындығы анық.

Орталық Азия мемлекеттерінің кәсіпкерлік және басқада шаруашылық қызметтерге қолайлы экономикалық, қаржы және құқықтық жағ-

дай жасау, инвестицияны өзара қорғау, кооперацияны дамыту, экономикалық іс-әрекеттер туралы ақпарат алмасу, өнеркәсіптік базалар мен өнеркәсіп кешендерін дамыту бірлесіп әрекет етудің негізі болып табылады. Мәселен, 90-жылдардың басында интеграциялық үрдіс баяу жүрді. Мемлекеттердің қарым-қатынасын жандандыру үшін Н. Назарбаев өзінің Еуразиялық Одақ идеясын ұсынды [8]. Президент Н. Назарбаевтің бұл жобасы кеңес дәуірінен қалған кеңістікте өмір сүріп жатқан халықтардың басқа Еуразия құрлығындағы елдермен неғұрлым тез арада бірігуіне итермелейтін тиімді жоба болды. Бірақ бұл идея өз уақытында қолдау таппады. Дегенмен, Н.Ә. Назарбаевтің бұл идеясының уақыт талабынан туындағандығын уақыт көрсетіп отыр. Осындай негізде аймақтағы республикалар барлық салалар бойынша қарым-қатынасты одан әрі дамыта түсуге ынталы.

Қазақстан мен Орталық Азия елдерінің сауда-экономикалық байланыстарының тағы бірі қыры халықаралық экономикалық және қаржы ұйымдарымен ынтымақтастығы аясында көрініс тауып отыр. Халықаралық валюта қоры, Халықаралық қайта құру және даму банкі, Азияның даму банкі сияқты көптеген халықаралық қаржы ұйымдарымен, сол сияқты АҚШ, Жапония, Германия, Қытай сияқты бір қатар мемлекеттердің банк жүйелерімен ынтымақтастықтары Орталық Азия елдеріндегі сауда байланыстарының жұмысын реттеуге септігін тигізуде. Барлық Орталық Азия мемлекеттеріне тән проблема бұл – экспортқа шығаратын тауардың негізін шикізаттың құрауы. Бұл дегеніңіз осы аталған елдерде өнеркәсіп орындарының бәсекеге қабілетсіз екендіктерін көрсетеді. Тығырықтан шығудың бір жолы сауда-экономикалық ынтымақтастықты мемлекетаралық деңгейде қабылданған Келісімдер негізінде одан әрі тереңдете дамыту және оның аясын кеңейту.

Жаңа кезеңдегі Қазақстанның Орталық Азия елдерімен жаңа үлгідегі сауда-экономикалық байланыстары анағұрлым жаңа деңгейде дамуда. Мысалға, Қазақстан мен Орталық Азия мемлекеттері арасында жүзден аса құжатқа қол қойылды. Олардың ішінде «Қазақстан Республикасы Үкіметімен Өзбекстан Республикасы Үкіметі арасындағы еркін сауда туралы келісім», «Ортақ экономикалық кеңістік құру туралы шарт» сияқты 60-ға жуық маңызды құжаттарды атап айтуға болады. Қазақстанның көрші мемлекеттерден алатын негізгі тауар түрлері: тоқыма өнімдері, жеміс-жидек, дәрі-дәрмек, кейбір құрылыс материалдары, тоқыма заттары мен мақта, тың-

айтқыштар, оптикалық аспаптар болса. Ал бізден Орталық Азия елдеріне баратын тауарлар: олар өсімдік майы, мұнай және мұнай өнімдері, кейбір металл түрлері, астық-ұн өнімдері, темекі, кейбір шикізаттар т.б.

Кезінде Орталық Азия мемлекеттері арасында Өзбекстан аймақтағы көшбасшы ретінде танылып келді, ол туралы АҚШ-тың белілі саяси қайраткері З. Бжезинскийде өз болжамын жасаған. Сонымен қатар ол өзінің осы еңбегінде: Орталық Азия Ресейден бөлінген уақытта тәуелсіз өмірге дайын емес болатын, сондықтанда олардың мемлекет болып қалыптасуы екіталай деп тұжырым жасайды [9]. Бұндай болжамдардың келеңсіздігін уақыт дәлелдеді.

Сол сияқты Орталық Азия мемлекеттері арасында ортақ транспорт-дәлізі жүйесін құруда мемлекеттер арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың басты факторы болып отыр. Осы мәселелерді шешу үшін Қазақстан Үкіметі мен Өзбекстан Үкіметтер арасында темір жол көлігінің саласындағы ынтымақтастық және Қазақстан Үкіметі мен Түрікменстан Үкіметі арасындағы әуе қатынасы туралы Келісімдерге қол қойылды [10].

Көршілес отырған елдермен бір кеңістікте тұрған соң, ортақ мәселелерді шешу мақсатында тығыз байланыс құрып отырған Ортаазиялық республикалардың өзара серіктестікпен ықпалдастыққа айтарлықтай мән беріп отырғандығы жөн. Осы тұста Елбасымыздың халыққа Жолдауында: «Біздің өмірде ықпалдастық қарқынын төмендетпеудің маңызы зор. Біз мәдениетіміз бен тарихымыздың ортақтығы жақындастырып отырған көршілес Орталық Азия мемлекеттерімен жан-жақты байланыстарымызды дамыта беруге тиіспіз. Біздің сауда-экономикалық және мәдени-гуманитарлық салалардағы ықпалдастығымыздың келешегі зор. Біздің күш жігеріміз бұларды одан әрі дамыта беруге бағытталуы керек» [11].

Орталық Азия мемлекеттерінің ішіндегі шикізат қорының бай иегері – Қазақстан. Экономикалық потенциалы жоғары және экономикалық реформалар жүргізуден де Қазақстан алда келеді.

Қазақстан экономикасының дамуы күрделі кезеңдерді басынан өткізді. Халқының негізгі бөлігі (46%) ауылдық жерде тұрғандықтан алғашқы реформалар ауыл шаруашылығына қатысты болды. Басқа салаларға қарағанда ауыл шаруашылығының кез-келген реформаға баяу бейімделетіндігі әлемдік тәжірибеден белгілі. Елбасымыздың бастамасымен агроөнеркәсіп кешендерін жекешелендіру бағдарламасы жүзеге

асырылды. Нәтижесінде 2000-нан аса кеншар ұжымдар жекешелендірілді. Республика бойынша 50-ден аса мал шаруашылықтары акционерлік қоғам болып қайта құрылды. Алайда бұл шаралар ауыл жағдайын жақсартта алған жоқ. Мәселен, 1998 жылғы егістік алқаптары 1991 жылмен салыстырғанда екі есеге азайып кеткен [12].

Саяси қайраткер, ғалым Н. Исингариннің пікірі бойынша Орталық Азия елдері алдында аймақтағы кезек күттірмейтін мәселелерді әлемдік, аймақтық және жергілікті деңгейде шешу міндеті тұр [13].

Орталық Азия мемлекеттеріндегі экономикалық қиыншылықтар аталмыш елдердегі экономиканы реформалаудың бағыты, бұрын қол қойылған келісім шарттардың өз деңгейінде орындалмай отыруы деп айтуға болады. Елдегі экономиканың дамуы ғылыми жаңалықтардың ашылуына байланысты екендігі белгілі, сол себепті аймақтағы елдерде ғылыми зерттеулердің маңызды салаларын дамыту ауадай қажет. Соңғы жиырма жылда Орталық Азия елдеріндегі байланыс жүйесі әр түрлі деңгейде өзгеріске ұшырады.

Дегенмен, кейінгі кезде көршілес Орталық Азия елдері ғарыш серіктері арқылы байланыс, интернет және электронды байланысты қолға алды, оның ішінде GSM мобильді байланыс жүйесіде кеңінен қолданылып жүр. Қазіргі заман талабына сай байланыс жүйесін дамыту әлемдік экономикалық жүйеге шығуға тигізетін септігі зор. Коммуникация жүйесіндегі басым бағыттардың бірі ұлттық Транс-Азия-Еуропа сегмент талшықты оптикалық желі жүйесінің салынуы болып табылады. Бұл құрылыс 1995 жылдан бастап қолға алынды.

Аймақтағы мемлекеттерде нарықтық қатынастардың дамуы нарықтық инфрақұрылымды дамытуды талап етеді. Экономикалық ынтымақтастықтың құрамдас бөлігі ретінде кәсіпкерлікті дамыту үшін оңтайлы жағдай тудыру керек. Ол үшін капиталдың еркін көшуіне жағдай жасау, нарықтық қатынастарды заңмен реттеу, технологиялық жетістіктер мен ғылыми – технологиялық базаны осы елдердің экономикасы үшін бірге пайдалану, ортақ нарықтық мониторинг жүйесін құру т.б.

Саяси-экономикалық ынтымақтастықтың бір түрін «технопарк» жүйесі негізінде дамытуға негіз бар. Оған Қазақстан мен Орталық Азия мемлекеттерінің ғылыми-зерттеу ұйымдары мен жоғары оқу орындарының өндірістік лабораторияларында әр түрлі салалар бойынша бірігіп

зерттеу жұмыстарын жүргізу арқылы ынтымақтастықты жүзеге асыруға болады. Ғылыми-техникалық алмасулар ұйымдастырылады, ұйымдастырудың осындай түрлері арқылы олардың жаңашылдыққа бет бұру үрдістерін көрсететін қорытындылары жарық көреді, яғни ондағы мақсат – осы саладағы ғалымдардың пікір алмасуына жол ашу болып табылады. Нәтижесі бойынша – Орталық Азия ғалымдарының бірлесе отырып экономикалық қызығушылықтан туындайтын зерттеулер жүргізуіне жағдай туады. Бұндай ынтымақтастыққа аймақта барлық ағышарттар мен мүмкіншіліктер бар.

Орталық Азия экономикалық қауымдастығының шеңберінде мемлекетаралық саяси-экономикалық ынтымақтастықты дамытудың үлкен болашағы бар туризм саласы болып табылады. Осыған байланысты Қазақстан Республикасының Үкіметі ұзақ мерзімді бағдарламасын қабылдады. 1993 жылы Қазақстан Дүниежүзілік туристік ұйымына мүше болып, туризмді дамытудың алғашқы бағдарламасын жасаған болатын. Ал 1997 жылы «1997-2003 жылдары аралығында Ұлы Жібек жолындағы тарихи орталықтарды қайта жаңарту, түркі тілдес мемлекеттердің мәдени мұраларын сақтау және туристік инфрақұрылымдарды құру туралы» мемлекеттік бағдарлама бекітілді. Бірақ қазіргі заманғы туризм мен спорт саласы ірі капиталды салуды қажет етеді, бұл тек қана оның қызмет көрсететін бүгінгі күннің талабына сай туристік кешендерді салуға ғана емес, оған қосымша жол құрылыстарын салуды немесе бұрыңғы жолдарды жөндеуді, айналаны безендіруді, территорияны электр жарығымен, сумен,

байланыс жүйесімен және тамақпен үздіксіз қамтамасыз етуді қажет етеді [14].

Экономикалық ынтымақтастықтың тағы бір белгісі – ішкі реформалар мен қайта құруларға жайлы жағдай жасау. Аймақтағы интеграциялық үрдістердің жекелеген ерекшеліктеріне назар аудару қажет. Осы орайда құрылған ОАЭҚ аймақтық интеграциялық үрдістер үшін тиімді екендігі 1990 жылдардың аяғында сезілді. Интеграция жолына түсу аймақтағы елдерді газ, су, энергия көздері, көлік – коммуникация сияқты маңызды салаларды бірлесіп отырып пайдалану қажеттілігіне әкелді. Қазақстанның Орталық Азия елдерімен экономикалық ынтымақтастығын анықтайтын мемлекетаралық келісім-шарттар әлеуметтік-экономикалық дамудың бірыңғай стратегиясына негізделуі керек. Бұл шарттар адамдардың, капиталдың, тауарлар мен қызмет көрсетудің, сондай-ақ интеграцияның ғылым мен техника, мәдениет пен білім салаларында да еркін қозғалысын қарастыру керек. Бұл көп жақты құжат Орталық Азия елдерінің арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың жан-жақты дамуына барлық жағдайды жасауға мүмкіндік береді.

Сонымен, Орталық Азия мемлекеттерінің саяси-экономикалық ынтымақтастығы көп жақты дамуда. Ол аймақтың тек экономикалық ғана емес әлеуметтік, экологиялық және тағы басқа мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуын жеделдету үшін осы тарауда көрсетілген көптеген факторларды ескеру қажет. Сонда ғана Орталық Азия мемлекеттері Еуразия құрлығында тұрақтылықты сақтай отырып, даму жолында алға басады.

Әдебиеттер

- 1 Центр Азия 2000/2005: Упущенный шанс? Оценки и прогнозы зарубежного экспертно-аналитического сообщества. – М., 2006. – С.148.
- 2 Тоқаев Қ. Қазақстан Республикасының дипломатиясы. – Алматы, 2002. – 97 б.
- 3 Арынов Е.М., Трофимов А.Е. Международные экономические организации и экономические союзы // Сборник документов по международному праву. Том 1. – Алматы, 1996. – С.79.
- 4 Хан Г.Б., Суворов Л.С., Рахманова Г.Б. Қазақстан Республикасының сыртқы саясаты. – Алматы, 2003. – 143 б.
- 5 Кто сегодня владеет миром? // Литературная газета. – 1999. – №36. – 8 сентябрь. – С. 5-6.
- 6 Mackinder, H.J. The geographical pivot of history. The Geographical Journal, 1904, 23. – pp. 421.
- 7 Баргольд В. Отчет о поездке в Среднюю Азию. – Спб. 1897. – С.151.
- 8 Назарбаев Н. Проект о формировании Евразийского Союза // Независимая газета, 1994 июнь. – С.1-2.
- 9 Бжезинский З. Великая шахматная доска // международные отношения. – М., 1998. – С.116.
- 10 Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Өзбекстан Республикасы Үкіметінің арасындағы темір жол көлігінің саласындағы ынтымақтастық туралы Келісім; Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Түрікменстан Республикасы Үкіметінің арасындағы әуе қатынастары туралы Келісім. // ҚР Халықаралық шарттар бюлетені. – 1999. – №4. – 3-4 бб.
- 11 ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтің Қазақстан халқына Жолдауы // Алматы ақшамы, №25; 2006, 4 наурыз, 9 б.
- 12 Есімов А. Ауылды дамытудың жаңа сипаты // Егемен Қазақстан, 2002, 16 наурыз. – 3-4 бб.
- 13 Исингарин Н. Казахстан и сотрудничество: проблемы экономической интеграции. – Алматы, 2000. – С. 216.

14 Смагулова Г.М. 1991-2001 ж.ж. Қазақстан Республикасының Орталық Азия елдерімен экономикалық ынтымақтас-тығының қалыптасуы. т.ғ.к. ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған дисс. Автореферат. – Алматы, 2003. – 21 б.

References

- 1 Centr Azija 2000/2005: Upushennyj shans? Ocenki i prognozy zarubezhnogo jekspertno- analiticheskogo soobshhestva. – М., 2006. – S.148.
- 2 Тоқаев Қ. Қазақстан Республикасының дипломатиясы. – Алматы, 2002. – 97 б.
- 3 Arynov E.M., Trofimov A.E. Mezhdunarodnye jekonomicheskie organizacii i jekonomicheskie sojuzy // Sbornik dokumen-тов po mezhdunarodnomu pravu. Том 1. – Алматы, 1996. – S.79.
- 4 Han G.B., Suvorov L.S., Rahmanova G.B. Қазақстан Республикасының сыртқы саясаты. – Алматы, 2003. – 143 б.
- 5 Kto segodnja vladeet mirom? // Literaturnaja gazeta. – 1999. – №36. – 8 sentjabr'. – S. 5-6.
- 6 Mackinder, H.J. The geographical pivot of history. The Geographical Journal, 1904, 23. – pp. 421.
- 7 Bartol'd V. Otchet o poezdke v Srednjuju Aziju. – Spb. 1897. – S.151.
- 8 Nazarbaev N. Proekt o formirovanii Evrazijskogo Sojuza // Nezavisimaja gazeta, 1994 ijun'. – S.1-2.
- 9 Bzhezinskij Z. Velikaja shahmatnaja doska // mezhdunarodnye otnoshenija. – М., 1998. – S.116.
- 10 Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Өзбекстан Республикасы Үкіметінің арасындағы темір жол көлігінің саласындағы ынтымақтастық туралы Kelisim; Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Түрікменстан Республикасы Үкіметінің арасындағы әуе қатынастары туралы Kelisim. // ҚР Халықаралық шарттар бжүлетені. – 1999. – №4. – 3-4 бб.
- 11 ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтің Қазақстан халқына Zholdaуы // Алматы ақшамы, №25; 2006, 4 наурыз, 9 б.
- 12 Esimov A. Ауылды дамытудың зһана sipaty // Egemen Қазақстан, 2002, 16 наурыз. – 3-4 бб.
- 13 Isingarın N. Kazahstan i sodruzhestvo: problemy jekonomicheskoi integracii. – Алматы, 2000. – S. 216.
- 14 Smagulova G.M. 1991-2001 zh.zh. Қазақстан Республикасының Орталық Азия елдерімен jekonomikalық ынтымақтастығуның қалыптасуы. т.ғ.к. ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған дисс. Автореферат. – Алматы, 2003. – 21 б.